

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 3 • Aralık/December 2024

ISSN: 1309-601X

İMPARATORLUK MİRASINDAN CUMHURİYETE TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL HEGEMONYA VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

*Cultural Hegemony and Turkish Nationalism in Turkey from the
Imperial Legacy to the Republic*

Alper BAKICI

Serbest Araştırmacı, Ankara.

a.alperbakici@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3123-9853

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 25.07.2024

Kabul Tarihi: 11.09.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1522264

Kaynak göstermek için:

Bakıcı, A., (2024). İmparatorluk Mirasından Cumhuriyete Türkiye'de Kültürel
Hegemonya ve Türk Milliyetçiliği.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(3): 357-387.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

İMPARATORLUK MİRASINDAN CUMHURİYETE TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL HEGEMONYA VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

*Cultural Hegemony and Turkish Nationalism in Turkey from the
Imperial Legacy to the Republic*

Alper BAKICI

Serbest Araştırmacı, Ankara.
a.alperbakici@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3123-9853

Özet

Bu çalışmada kültürel hegemonya kavramı merkeze alınarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Erken Cumhuriyet döneminde yaşanan politik ve siyasi gelişmelerin, kültürel gelişmelere ne şekilde etki ettiği ve Türk milliyetçiliği fikir sisteminin bu gelişmelerden ne şekilde etkilendiğine dair bir irdelemeye bulunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın anlaşılabilirliği açısından Türk milliyetçiliğini doğuran faktörler, fikir ve siyaset insanlarının düşünceleri ve kültüre olan bakış açılarına değinilmiştir. Türk milliyetçiliğinin, dünden bugüne Türkiye'nin kültürel, siyasi ve toplumsal yapısına ne şekilde katkı sağladığı ve özelde Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurumsal kimliğinin günümüzde Lider Ülke Türkiye ve Türkiye Yüzyılı söyleminin düşünsel ve kültürel alt yapısına ne şekilde katkı sağlayabileceği üzerine bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır. Milliyetçi muhafazakâr düşüncenin, imparatorluk mirasından, günümüze kültürel hegemonya tarafından bir olumsuzlanma ve manipülasyona maruz bırakılmak

istendiği, hegemonyanın genel olarak eski gúcünü kaybettiği, özelde Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2016-2023 yılları arasında Türk milliyetçiliği fikrini hâkim düşünce haline getirmek konusunda politikalar ürettiği ve Türkiye Yüzyılı söyleminin düşünsel ve kültürel alt yapısına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Kültürel Hegemonya, MHP, Siyaset, Türk Milliyetçiliği.

Abstract

In this study, by taking the concept of cultural hegemony to the center, it has been tried to examine how the political and political developments in the last period of the Ottoman Empire and the Early Republic period affected cultural developments and how the Turkish nationalist idea system was affected by these developments. In terms of the intelligibility of the study, the factors that give rise to Turkish nationalism, the thoughts of people of thought and politics, and their perspectives on culture are mentioned. It has been tried to make an inference on how Turkish nationalism has contributed to the cultural, political and social structure of Turkey from past to present, and in particular how the institutional identity of the Nationalist Movement Party can contribute to the intellectual and cultural infrastructure of the Today's Leader Country Turkey and Turkey Century discourse.

Keywords: Westernization, Cultural Hegemony, MHP, Politics, Turkish Nationalism.

Giriş

1299-1922 yılları arasında varlığını devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu, toplamda üç kıtada 624 yıl boyunca Türk devlet anlayışını “Devlet-i Ebed Müddet” düşüncesi ile sürdürmüş bir cihanşümul İmparatorluktur. 1299 yılında Osman Gazi tarafından Söğüt'te Türkistan coğrafyasından gelen alplik anlayışının tezahürü olarak kurulan İmparatorluk, Orhan Gazi döneminde Bursa'nın fethi ile devlete, 2. Mehmet (Fatih) döneminde İstanbul'un fethi ile birlikte, bir Türk İslâm İmparatorluğu hâline dönüşmüştür. 1. Selim (Yavuz) döneminde Mercidabık ve

Ridâniye zaferleri ile birlikte İpek ve Baharat yolunun tamamını kontrol altına almış ve 1.Süleyman (Kanuni) döneminde sınırlarını Viyana'ya kadar genişletmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu denli büyümesi Akdeniz'i bir Türk gölü hâline getirirken Avrupa'da yaşanan Rönesans, Reform hareketleri ve ticari kapitalizmin gelişmesi Avrupa devletlerini başka ticaret yolları aramaya itmiş ve bu süreç dünya dengelerini değiştirmiştir. Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte Avrupa'da zenginleşen tüccarlar burjuva sınıfının gelişmesine katkı sağlamış ve Machiavellist anlayışının egemen olduğu bireyci haz düşüncesi, coğrafi keşifler adı altında Avrupa'yı sömürge arayışlarına itmiştir. 17. yüzyılda ortaya çıkan Aydınlanmacı düşünce ile kaynağını akıl aracılığıyla doğru bilgilere ulaşılabilme bir o kadar da etnosantrik ön yargılara dayalı bir Batı merkezli emperyal düşünce sisteminin doğuşuna sebebiyet vermiştir.

1789 Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan gelişmeler, çok uluslu imparatorlukların dağılma sürecini başlatmış, 19. yüzyıla gelindiğinde ise; başta Afrika ve Asya olmak üzere dünyanın birçok yerinde yukarıda verilen bilgiler ışığında, Batı merkezli emperyal devletlerin oluşturduğu sömürgecilik sistemi ortaya çıkmıştır. Üç kıtada hüküm süren ve yaşanan bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen Osmanlı İmparatorluğu, özellikle 19. yüzyılda çok çetin gelişmeler yaşamıştır. 19. yüzyıl, Batılı emperyal devletlerin kendi aralarında bir savaşa tutuşmasının arifesinin yaşandığı, imparatorluğu ayakta tutmak için çeşitli siyasi reçetelerin sunulduğu, devletin ıslahat hareketlerine giriştiği Tanzimat, Meşrutiyet, Kanun-i Esasi gibi kavramlarla tanıştığı bir yüzyıldır. Osmanlı aydını bu süreçte Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşüncelerini tartışmaktadır.

III. Selim ve onu takip eden dönemde Nizam-ı Cedit adı ile başlayan Batılılaşma hareketleri 150 yıl boyunca kesintisiz olarak devam etmiş, imparatorluk Rusya ve Japonya örneğine benzer şekilde birazda mecburiyetten Batı'nın fen ve tekniğini yakalama anlamında Batılılaşmayı tercih etmiştir. Tanzimat'tan

Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte Türk modernleşmesi özü itibarıyla Batılı bir anlayışa hâkim olmuştur. Batılılaşma olmadan modernleşmenin olmayacağı ön kabulü beraberinde kültürden sanata, politikadan, edebiyata toplumsal hayatımızı etkileyen pek çok konunun gündelik hayatımıza transfer edilmesine, bunun neticesinde politik ve siyasi gelişmelerle birlikte rızanın inşasında Batılı kültürel hegemonyanın etkili olmasına sebebiyet vermiştir. Kültürel hegemonya kavramı Antonio Gramsci tarafından ortaya atılan egemen sınıfın kültürü güç ile iktidarına taşıdığını ve topluma kabul ettirdiğini ortaya koyan kavramdır. *“İktidar somut olan, doğrudan gücünü hissettiren ve uygulayan bir yapıyken hegemonya rızanın kazanılması ile ilgili bir süreçtir. Devletin veya hâkim sınıfın gücünün kaynağı hegemonya dışı ve hakimiyet altında bulunan sivil toplumun ve toplumsal sınıfların rızasının sağlanmasıdır”* (Gramsci, 1971: 238).

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Erken Cumhuriyet döneminde yaşanan politik ve siyasi gelişmelerin, kültürel gelişmelere ne şekilde etki ettiği ve Türk milliyetçiliği fikir sistemini doğuran faktörlerin neler olduğu irdelenmiş olup özellikle, Erken Cumhuriyet döneminde ulus inşa sürecinde oluşturulan kültürel politikaların bir hegemonya kriterine dönüştürülme süreci ve Türk milliyetçiliğinin bu hegemonyaya olan bakış açısı incelenmiştir.

Çalışmada kültürel hegemonya kavramı Kemalizm ve sol siyaset üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Kemalizm düşüncesinin siyasi iktidarının yanı sıra kültürel iktidarının da resmî ideolojinin istendiği doğrultuda toplumu şekillendirdiği ön kabulünden yola çıkarak bu hegemonyanın ordu, yargı, bürokrasi, sermaye ve aydını içine alan beş ana başlıktan oluştuğu görülmektedir.

Kemalizm'in Türk milliyetçiliğine dair görüşlerini kültürel hegemonyanın istendik davranışlarına göre şekillendirdiği, sol siyasetin ise; Türk milliyetçiliği kavramını bir olumsuzlanma

örneği olarak bilinçli manipülasyonla değerlendirdiği iddiası üzerinden Türk milliyetçiliği fikir sisteminin kültürel hegemonyaya bakış açısına yer verilmiştir.

Çalışmanın kavramsal çerçevesinin anlaşılabilmesi açısından Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün tarihî misyonu ve Türk milliyetçisi duruşu ile Kemalizm arasında bir ayrıma gidilmelidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu lideri ve tüm Türk milletinin ortak değeridir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu değerlerini Türk milliyetçiliği oluşturmakta olup, Kemalizm siyaset literatürüne sonradan eklenen Batılı bir kavramdır. Çalışmada yapılan literatür taramalarında da Türk milliyetçiliğinin fikir ve siyaset insanlarının Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ü bir Türk milliyetçisi olarak tanımladıkları görülmekte ve yukarıda ifade edilen kavramlardan ayrı olarak tarihî şahsiyetini değerlendirmektedir.

Özellikle Türk milliyetçiliğinin fikir ve siyaset insanlarının bu kültürel hegemonyaya ne şekilde tepki verdiği, yakın tarihimizin önemli siyasi olayları göz önüne alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Devlet Bahçeli gibi önemli fikir ve siyaset insanlarının görüşleri ön plana alınarak Türk milliyetçiliğinin, Türkiye’nin dünden bugüne kültürel, siyasi ve toplumsal yapısına ne gibi bir katkı sağladığı ve özelde Milliyetçi Hareket Partisi’nin kurumsal kimliğinin ve ülkücü hareketin kültürün siyaset ile olan ilişkisi göz önüne alındığında Lider Ülke Türkiye ve Türkiye Yüzyılı söyleminin entelektüel ve kültürel alt yapısına ne şekilde katkı sağlayabileceği üzerine bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır.

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi ile Erken Cumhuriyet Döneminde Yaşayan Kültürel, Politik ve Siyasi Gelişmeler

1683 II. Viyana Muharebesi sonrası Osmanlı İmparatorluğu, Batı karşısında askerî üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Devam eden süreçte 1699 Karlofça Antlaşması ile gerileme dönemine giren imparatorluk, eski gücüne ulaşabilmek için reform hareketlerine girişmiştir. Lale Devri olarak anılan bu dönemde ele alınan yenilikler temelden bir ıslahat hareketi olmayıp, yüzeysel reformlardır. İmparatorluğun, Batılı anlamdaki ıslahat hareketleri III. Selim ve onu takip eden dönemde başlamış, devamında II. Mahmut, Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde devam etmiştir. Abdülmecit döneminde Mustafa Reşid Paşa'nın 3 Kasım 1839 günü Gülhane Parkı'nda okumuş olduğu Tanzimat Fermanı, Türk modernleşmesinin önemli bir mihenk taşı olarak yerini korumaktadır. *"Bürokrasinin güçlendiği ve öne çıktığı bu dönemde, sivil ve asker bürokratların oluşturduğu Osmanlı aydınları da Batı burjuva toplumlarının liberal düşünceleriyle tanışmıştır"* (Kutlu, 2004: 4).

İmparatorluğun yıkılma sürecinde, imparatorluğu ayakta tutmak için farklı siyasi reçeteler sunulmuştur. Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük birbirinden farklı düşünceleri taşımakla birlikte, hepsinin genel özelliği imparatorluğun modernleşme sürecine etki etmesidir. *"Bu toprakların modernleşme serüveni geleneksel bir imparatorluk yapısının hızlı çözülme sürecinde, acil siyasi reçete üretmek biçiminde bir tarihsel emrivaki olarak yaşandı"* (Mert, 2007: 8).

Türk modernleşmesinin önemli bir mihenk taşı olarak Tanzimat Fermanı Batılı siyaset, edebiyat ve kültür alanında Türkiye'yi etkilemiş, Batılı alanda yapılan ıslahat hareketleri toplumun dönüşmesinde önemli etkiler barındırırken, bu değişime reaksiyoner anlamda tepkiler de olmuştur. Bunun yanı sıra kültürel hayatta da Batılı yaşam tarzı Osmanlı geleneksel yaşamına bir

alternatif olarak yer bulmuştur. Klasik Osmanlı kültürü ilerleyen zaman zarfında sarsılmış, Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketleri ise isteneni tam olarak verememiştir. Bâb-ı âli bürokrasisinin ortaya koyduğu yenileşme hareketleri ile farklı cemiyetlerin kültür bileşenleri ikircikli bir yapı oluşturmaktadır. Tanzimat'ın ilk dönem sanatçıları bu konuda eleştiren eserler ortaya koymuşlardır.

1783 Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan gelişmeler çok uluslu yapıdaki imparatorlukların yıkılmasını hızlandıran faktörleri beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısı bu değişimden olumsuz yönde etkilenmiş, farklı milletler kendi ulusal devletlerini kurmak için harekete geçmiştir. İmparatorluk bu süreçte Osmanlılık fikrini öne sürerek farklı milletlerin imparatorluktan ayrılmalarının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu düşüncenin genel olarak Tanzimat (1839) döneminden Balkan Savaşları'na (1912) kadar sürdürüldüğü söylenebilir. Bu fikir genel olarak Osmanlı bürokrasisi tarafından da benimsenmiştir.

Kökeni Jön Türk hareketine dayanan İttihat Terakki Cemiyeti de bu dönemde kurulmuştur. Jön Türk hareketine göre Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolitik yapısı içerisinde yaşayan farklı milletler Osmanlı kimliği altında Meşrutiyet yönetimine dayalı şekilde anayasanın belirlediği eşit yurttaşlık haklarına sahip olarak yaşarsa, imparatorluğun çöküşü önlenir. Bu fikri savunan aydınların başında ise İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa gelmektedir.

Nihayet 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyet ile birlikte Kanun-i Esasi yürürlüğü girmiştir. 1908 yılında ikinci defa ilan edilen Meşrutiyet ile bu meselelerin halledileceğini düşünen Osmanlı aydını yanılmış, Balkan Savaşları sonrası tüm Rumeli'yi kaybeden Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu farklı milletleri tek bir çatı altında toplayamayacağını görmüştür. Türkler, imparatorluğun asli unsuru olması sebebiyle ulus devlet fikrine sarılan son millet

olmuştur. 1913 yılında iktidarı tekeline alan İttihat Terakki, bu raddeden itibaren Türkçülük fikrine yönelmiştir. Bu dönemde Türk Derneği (1911) Türk Ocakları (1912) gibi dernekler kurulmuş, bu derneklerin faaliyetleri o dönemin aydın ve bürokrat kesimi tarafından da desteklenmiştir.

Türk Ocakları *“sadece millî ve içtimai bir vaziyette kalarak siyasetle uğraşmayacaklarını ve hiçbir zaman siyasi fırkaların hizmetinde olmayacaklarını vurgu[lamakla]”* (Öztürkmen, 2009: 47) birlikte siyasi iktidarın kültür kurumları yoluyla politik düşüncelerini inşa etmesi nedeniyle İttihat Terakki geleneğine yakın durmuştur. İlerleyen yıllarda siyasi iktidar tarafından Türk Ocakları yoluyla ulus devletin inşa sürecinde kültür ve tarih araştırmaları daha da çok desteklenmiştir.

Türkiye’de Türk milliyetçiliğine olan ilgi ilk olarak Rusya Türklerinde yankı bulmuştur. Bu aydınlardan en önemlileri İsmail Gaspıralı ve Yusuf Akçura’dır. İsmail Gaspıralı, Türk Dil Birliği fikrini ortaya atmış, bu düşüncesini *“Dilde İşte Fikirde Birlik”* olarak açıklamıştır. Ortak dil olarak İstanbul Türkçesinin kullanımını önermiştir. Bu düşüncelerin hayata geçmesi için yayın hayatına başlayan Tercüman gazetesi, Türk milliyetçiliğinin fikri ve kültürel tarihinde bir ilk olarak yerini almıştır.

Türk milliyetçiliği fikrinin ilk manifestosu olarak kabul edilen Üç Tarz-ı Siyaset (1904) makalesi, Yusuf Akçura tarafından kaleme alınmıştır. Akçura, imparatorluğun yıkılma sürecinde, imparatorluğu ayakta tutmak için sunulan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşüncelerini tartışmakta, Türkçülük fikrinin 20. yüzyılda devleti ayakta tutabilecek tek düşünce olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda ise; Tanzimat ile başlayan yenileşme hareketleri kültür ve sanat alanında da etkili olmuş Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Vefik Paşa gibi sanat ve siyaset insanları imparatorluğun yıkılışına engel olmak adına millî temaları da işlemeye başlamışlardır. Namık Kemal o dönem cılız bir sesle de

olsa vatan kavramı üzerinden imparatorluğun asli unsuru olan Türk milletine seslenmek istemektedir. Ziya Paşa “Şiir ve İnşa” (1868) isimli makalesinde Türklerin doğal şiirlerinin halk şiiri olduğunu ve halk edebiyatının incelenmeye değer olduğunu savunmaktadır. Dilde sadeleşmeyi savunan bir başka aydın ise Ömer Seyfettin’dir. Genç Kalemler dergisinde Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Yurdakul ile Millî Edebiyat akımının oluşmasında önemli bir rolü olup Yeni Lisan hareketini başlatmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde ortaya koymuş olmuş olduğu fikirleri ile dönemin siyasi ve politik atmosferini etkileyen ve Cumhuriyetin kültür politikalarının işlenmesine ön ayak olan düşünce insanlarından birisi de Ziya Gökalp’tir. Gökalp’e göre; milleti oluşturan temel dinamikler onun değerleridir. Kültür bir millete ait olan değerler bütünüün tamamı iken, medeniyet beynelmiledir. Türk milleti tekniği Batının öz kültürü kendine ait olan bir değerler sistemi ile medeni âlemde hayatta kalabilir. Gökalp bu düşüncelerini “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımın kültürel ögesi Türkçülük, ahlaki ögesi ise; İslam’dır. Gökalp’in “Halka Doğru” adını verdiği bu anlayışa göre; Türk aydını Türk milletini tanımalı, millet ise; aydın yoluyla medeni âlemde kendine yer bulmalıdır. Türkiye’de henüz Etnografya Müzesi kurulmadan önce Millî Müze kavramını ortaya atan ve Türk harsına ait eserlerin toplanılması gerektiğini söyleyen de Ziya Gökalp’tir. Gökalp’in kaleme aldığı Türkçülüğün Esasları (1923) isimli eseri ise; Türk milliyetçiliği fikrinin sistemsel olarak bir bütün hâlinde incelendiği ilk sosyolojik eserdir.

Batılı devletlerin emperyal mücadeleleri sonucu 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlamış, Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile savaştan mağlup ayrılmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde başlatılan Millî Mücadele ile birlikte Amasya, Erzurum ve Sivas kongrelerinde Türk Kurtuluş Savaşı’nın amaç ve metotları, 28 Ocak 1920’de Meclis-i Mebusan’da kabul olunan Misâk-ı Millî ile birlikte Türk vatanının

hudutları belirlenmiştir. Bu gelişmeler üzerine İstanbul işgal olununca, millî irade 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmıştır. Türk Kurtuluş Savaşı, Büyük Taarruz ile birlikte 30 Ağustos 1922'de kesin zaferle sonuçlanmış, 23 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalanmış, 29 Ekim 1923 günü TBMM'nin aldığı kararla Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlatılan siyasi inkılablar, çok uluslu yapıdan ulus devlete geçiş sürecinde, millet bilincini ön plana alan Batılı bir portre çizmektedir. Tanzimat döneminde olduğu gibi Türk modernleşmesi, Erken Cumhuriyet döneminde de bürokrat merkezli bir yenileşmeyi ön plana almaktadır.

Cumhuriyet modernleşmesi siyasal bir dönüşümün yanı sıra kültürel dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Tanzimat döneminin ikircikli yapısı, bu toplumun Batılı anlamda dönüşümüne katkı sağlamakla birlikte, bunda tamamen başarılı olamamıştır. Erken Cumhuriyet dönemi politikaları ise; Fransız İhtilalini örnek alan monarşinin yerine yeni bir devlet ve toplum düzenini ortaya çıkarmaya dayalı, pozitivist ve radikal reformist bir bakış açısına sahip geneli bürokrat olan jakoben bir yapı üzerine kuruludur. *"Türkiye'de kültürel iktidarın oturduğu ana eksen Batıcılıktır"* (Yücel vd., 2022: 255).

Çalışmada Kemalizm düşüncesinin siyasi iktidarının yanı sıra, kültürel iktidarının da resmî ideolojinin istendiği doğrultuda toplumu şekillendirdiği ön kabulünden yola çıkarak tarihî süreç değerlendirilmektedir. *"Kemalizm hegemoniktir çünkü oluşturduğu bürokratik militarist tahakküm geleneği bir devlet geleneğine ve devlet-toplum-siyaset ilişkilerini düzenleyen ana zemine dönüşmüştür"* (Bilgin, 2018: 334).

Burada çalışmanın giriş bölümünde bahsedildiği şekilde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihî misyonu ve Türk milliyetçisi duruşu ile Kemalizm arasında bir ayrıma gidilmiştir. Türk milliyetçileri Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü tarihî misyonu sebebiyle kahraman olarak kabul etmiş, Kemalizm ise

hegemonyasını siyasi ve kültürel alanda devam ettirmek adına Atatürk’ü vefatından sonra ilahlaştırma yoluna gitmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kültürel ve politik iktidar, Türk milliyetçiliği fikri üzerine şekillenmektedir. Türkçülük düşüncesi ulus inşa sürecinde destek görmüş, özellikle Ziya Gökalp’in Millî Müze anlayışı ve Halka Doğru düşüncesi devlet nezdinde değer görmüştür. Bozkurt amblemlerinin paraların basılması, “Yeniden Ergenekon” isimli eserlerin üretildiği bu süreçte Gökalp’in Türkçülüğün Esasları (1923) isimli eserinde bahsettiği yöntem uygulamaya koyulmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde kültür politikaları iki merkezden ilerlemektedir. Birincisi halka dönüşü ikincisi ise; Batılılaşmayı simgelemektedir. Halka Doğru düşüncesi Ziya Gökalp’in görüşlerini önceleyen bir dille işlenmiş halk bilimi çalışmalarına önem verilmiştir. 1930’lu yıllardan itibaren Tek Parti iktidarının kültür politikalarında ciddi bir dönüşüme gittiği ve özellikle 1940’lı yıllarla birlikte Batıcı bir portre oluşturduğu görülmektedir. Bu raddeden itibaren Türk milliyetçilerin kültüre olan bakış açılarının devlet nezdinde kabul görmediği görülmektedir.

“Millî Mücadele ve sonraki millî-devletin kurulma sürecinde Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket eden Türk Milliyetçileri yeni rejimin kurulması sonrasında da büyük oranda bu birlikteliği muhafaza etmiştir. Millî Mücadele ruhu ve onun kahramanına olan sevgi ve hayranlık bu birlikteliğin en temel nedenidir. Ancak Tek Parti rejiminin kurulması ve özellikle de Batıcı kültür devrimleriyle birlikte Türkçülükten uzaklaşıldığı algısı Türkçüler arasında yoğun muhalif seslerin duyulmasına yol açmıştır” (Bilgin, 2018: 333).

Bu politik atmosfer beraberinde kültür kurumlarında değişiklikler getirmiştir. Turan fikri yerini, Eti-Sümer merkezli Anadolu tezine yöneltirken, bu değişikliğin simge tasfiyesi Türk Ocakları üzerine olmuştur. Türk Ocakları 10 Nisan 1931 günü malları Cumhuriyet Halk Fırkasına aktarılmak suretiyle feshedilmiş,

yerine Halkevleri kurulmuştur. Bu tasfiye süreci Türk milliyetçiliği fikrinin, siyasal iktidar zemininden tasfiyesinin ilk önemli kırılmasıdır denilebilir. *“Türk Ocakları'nın Cumhuriyetin ilk yıllarında millileşme çabalarını perçinleştirici rolü tam da üstlenemedikleri gerekçesiyle kapatılmaları devletin kültür kurumları üzerinde giderek artacak olan etkisinin ilk sinyallerini veriyordu”* (Öztürkmen, 2009: 53).

Kültürel iktidarın inşasına katkı sağlayan en önemli gelişmelerden birisi Türk Tarih Tezinin yazımı üzerinedir. Anadolu topraklarındaki varlık sebebinin belgelenmesi adına Eti-Sümer merkezli Anadolu'nun kadim kültürleri de içine alan bir Türklük tanımı ile Türklerin kökeninin Eti-Sümerlere kadar götürüldüğü tez ortaya konulmuştur. Bu tezde Osmanlı mirası devr-i sabık ilan edilmekte, resmî milliyetçilik sınırları belirlenip, Turancılık hayali ve maceraperest bir fikir olarak telakki edilmekte ve ideolojik öteki olarak değerlendirilmektedir. Bu tez bir tarafıyla da tekniği Batının, özü millî kültüre ait olan değerler ile medeni âlemde hayatta kalınabilir düşüncesini savunan Gökalp'in görüşlerinin reddi anlamını taşımaktadır.

1932'deki Türk Tarih Kongresi'nde “Türk harsı sahası inkılap değil tekamüle muhtaçtır” sözüyle yeni yaratılan resmî Türk Tarih Tezine itiraz eden Zeki Velidi Togan ve Fuat Köprülü, kültürel iktidar tarafından tasfiye edilmiş, Togan'ın öğrencisi Nihal Atsız ise Reşid Galip'e “Zeki Velidi'nin talebesi olmakla iftihar ederiz” şeklinde bir protesto telgrafi çekmiş ve Malatya Ortaokulu'na sürülmüştür.

Bu politik dönüşümde yeni resmî ideoloji Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve Kuzey Afrika'yı içerisine alan Türk'ün gönül coğrafyasındaki egemenlik iddiasından vazgeçmiştir. Kültürel hegemonya, yakın dönemin önemli tarihî şahsiyetleri olan 2. Abdülhamit ve Enver Paşa'nın şahsını da negatif tarih yazımı ile olumsuzlamaktadır. Enver Paşa, “Alman hayranlığı” münasebetiyle devleti savaşa sokan bir aktör olarak, 2. Abdülhamit ise “Kızıl

Sultan” olarak ifade edilmiştir. 2. Abdülhamit muhalifliğini Kemalistlerin yanı sıra Taşnak örgütünün de yapması son derece manidardır. Bu fikre o dönem ilk tepki Nihal Atsız’dan gelir. Atsız, “Gök Sultan” adlı makalesinde 2.Abdülhamit’i savunmuştur. Genel olarak resmî Türk Tarih Tezi’nin geneline eleştiriler getiren Nihal Atsız, Türk devletinin kuruluş tarihinin başlangıcının 1040 Dandanakan Savaşı olduğunu ifade etmiş, ilk defa 1953 yılında İstanbul’un Fethi kutlamalarını gerçekleştirmiş, Ayasofya’nın cami olarak ibadete açılması gerektiğini ve Türkistan Türklerinin haklarının korunmasını gündeme getirerek, Batılı Kemalist kültürel hegemonyaya alternatif bir tarih anlayışı sunmuştur. Türk milliyetçilerinin, Kemalizm’in Batılı, pozitivist ulus inşa sürecinde, Sovyetlerin işgaline maruz kalan Türk coğrafyasına, Osmanlı mirasına ve İslâm dininin değerler sistemine bütünsel bir bakış açısıyla baktığı görülmektedir.

2. Kültürel Hegemonya ve Türk Milliyetçiliği

Yukarıda ifade edildiği şekilde değişen politik atmosferle birlikte Turan fikri yerine, Eti-Sümer merkezli Anadolu tezi resmî ideoloji tarafından benimsendikten sonra Türk milliyetçileri tasfiye edilmişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatından sonra yerine Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü döneminde Eti-Sümer merkezli Anadolu tezi ve Batıcı kültürel hegemonya daha etkin şekilde kültürel iktidarı belirlemiş, Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Sabahattin Ali, Reşid Galip gibi isimler kültürel iktidarın inşasında önemli görevler üstlenmişlerdir. Köy Enstitüleri bu dönemde kurulmuş, Dünya klasiklerinin basımı, halk ezgilerinin repertuar şeklinde yorumlanması gibi sanatsal etkinlikler ivme kazanmıştır. *“Savaş meydanlarında Batılı emperyalistleri yendiği için kutlama yapan Türkiye [...] yaşam tarzından, dile, zihniyetten kültür-sanat ve entelektüel hayata kadar açık bir Batı hegemonyasına kendi rızası ile girmiştir”* (Bilgin, 2022: 11).

1939’da başlayan II. Dünya Savaşı ile birlikte Nazi Almanya’sı ve SSCB’nin etki alanı genişlemeye, Türkiye için bu devletler risk

oluşturmaya başlamıştır. Atatürk döneminde İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Kars ve Ardahan üzerinde egemenlik planları kuran SSCB, Türk coğrafyasının büyük bir bölümünü işgal etmesinden dolayı Türk milliyetçileri tarafından tehlike olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de komünizm lehine fikir ve görüşlerin artması, İnönü iktidarının Batıcı kültür politikaları, savaş döneminde yaşanan ekonomik sorunlar, Tek Parti iktidarına alternatif bir demokratik ortamın bulunmayışı, Türk coğrafyasının büyük bir bölümünü işgal eden SSCB’ye karşı tepkisiz duruş ve Turancılık fikrinin resmî ideolojiye bir alternatif olarak öteki konumu sebebiyle, Türk milliyetçileri bu dönemde son derece zor şartlar altında kalmışlardır.

Tarihte 3 Mayıs 1944 hadiseleri olarak bilinen milliyetçi nümayişler, kitlesel bir milliyetçi muhalefetin Batıcı kültürel hegemonya ve Kemalist politikalara karşı gösterdiği tepki hareketine dönüşmüştür. Nihal Atsız’ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na Orhun Dergisi’nde yazdığı Türkiye’de komünist faaliyetlere ilişkin mektup, Atsız ile Yücel arasında dava sürecine ve 3 Mayıs 1944 tarihinde gerçekleşen duruşmada olaylara ve devamında “İrkçılık Turancılık Davası”nın görülmesine sebebiyet vermiştir.

“3 Mayıs 1944 hadisesi, siyasal iktidarın karşısında konumlan~ması bakımından sivil bir aydın hareketidir” (Yücel vd., 2022: 241). Burada kültürel iktidarın bilinçli manipülasyonla İrkçılık ile Turancılık kelimelerini eş görerek bir olumsuzlanma örneği şeklinde değerlendirdiği görülmektedir. Nihal Atsız, Alparslan Türkeş ve Zeki Veledi Togan’ın başını çektiği milliyetçiler türlü işkencelere maruz kalmış ve yargılamalardan geçmiştir. İnönü’nün Turancılığa sert eleştirileri neticesinde, Atsız: *“Kemalizm denilen muazzam safsata kısmen Fransa, kısmen de İtalya ve Rusya’dan alınmak suretiyle dış âlemin bir değil, birkaç merkezine birden bağlı olan, bu suretle diğerlerinden daha çok karmakarışık bir şekilde dışarıya bağlı bulunan bir ucubedir”* (Atsız, 1997: 236) şeklinde tenkitlerini arttırmış, kültürel hegemonyayı Z Vitamini ve Dalkavuklar Gecesi isimli

romanlarıyla sert şekilde eleştirmiştir. 1940’lı yıllarda kültürel hegemonyanın, Turancılık düşüncesine olan bakış açısını Danişment:

“Tarih kitabında Türklüğün ‘Baykal Gölünden Tuna Boylarına kadar’ yayılmış tek bir millet şeklinde büyük bir ırk olarak tarif edildiğini gördükten sonra Edebiyat kitabında bilakis şimdiki siyasi hudutlarımıza münhasır bir milliyet tarifi gören genç nesiller, netice itibariyle tarih dersinde ‘Turancılık’ telkinini aldıktan sonra, Edebiyat dersinde Turancılığın ‘sahtekarlık’ olduğunu hep aynı maarif vekaletinin işte o resmi membalarından yıllarca dinleyip durmuşlar demektir” (Danişment, 1966: 7)

şeklinde yorumlamaktadır.

II. Dünya Savaşı’nın sonunda ABD ve SSCB’nin başını çektiği iki kutuplu dünyada Türkiye, Batı bloğunda yer alarak BM’ye üye olmuş, Terakkiperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemelerinden sonra 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştur. DP, 1950 seçimlerinden galip çıkmış böylece Cumhuriyet Halk Partisinin siyasi iktidarı sona ermiştir. Kemalizm siyasi iktidarını kaybettikten sonra, 2000’li yıllara kadar sürecek olan hegemonyasını ordu, yargı, bürokrasi, sermaye ve aydın üzerinden kabul ettirmeye gayret göstermiştir. 1960 darbesiyle birlikte hegemonya millet iradesinin seçtiği Başbakan ve iki bakanını idam ettirmiş, ardından 1961 Anayasası ile tahakkümünü anayasal olarak devam ettirmiştir.

“Meclis’in üzerinde bir senato oluşturulmuş, yine hükümetlere sınırlar çizip ‘had bildiren’ ‘Cumhuriyetin Bekçisi’ ordunun kontrolündeki bir MGK kurulmuş, Anayasa Mahkemesi’nin kurulması ile yargının yürütmeyi sadece denetlemesine değil ona parti kapatmalar, siyasi yasaklar gibi yollara doğrudan müdahalesinin önü açılmış, Demokrat Partililerin idamlarıyla bundan sonra Kemalizm’in sınırlarını aşmaya teşebbüs etmeyi aklından geçirecek olanlara büyük gözdağı verilmiştir” (Bilgin, 2018: 345).

1960'ların politik atmosferinde kendisini Türk milliyetçisi olarak tanımlayan Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, kültürel hegemonyaya ve 1960 darbesine karşı gelmiş, Cumhurbaşkanlığı adaylığından zorla vazgeçirilmiştir. Fikir yönü vermek ve Cumhuriyet Halk Partisinin mevcut siyasi durumdan pay çıkarmasına engel olmak adına, harekâta katılan Alparslan Türkeş ve 13 arkadaşı Menderes ve arkadaşlarının idamına karşı çıkmış, mevcut hegemonya tarafından sürgün edilmiştir. 1963 yılında yurda dönen Alparslan Türkeş, 1965 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katılmış ve Genel Başkan olmuştur.

Yakın dönem Türk siyasi tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin kuruluşu Türk milliyetçiliği açısından milat olarak adlandırılabilir. 8-9 Şubat 1969'da Adana'da gerçekleşen CKMP kongresinde partinin adı Milliyetçi Hareket Partisi, bayrağı üç hilal olarak değiştirilmiş, Alparslan Türkeş MHP'nin Genel Başkanı olmuştur. Ülkü Ocakları'nın amblemi ise hilal içerisinde yer alan Bozkurt şeklini almıştır. MHP, millî ve manevi değerlerin ağırlıkta olduğu bir parti programıyla Türk-İslâm düşüncesini savunmuş, resmî ideolojinin milliyetçilik anlayışına bir alternatif geliştirmiştir. Alparslan Türkeş'in kaleme aldığı Dokuz Işık ilkeleri, hareketin fikri başucu eseri olarak Türk-İslâm düşüncesini merkeze alan Kapitalizm ve Komünizm ideolojilerine eleştiri getiren bir tezi savunmaktadır.

Anti komünizm ve İslamiyet vurgusunun ön planda olduğu Ülkücü düşünce, bu dönemde Türkiye'de hızla yükselen sol siyasetin bilinçli kültürel ve siyasi manipülasyonu ile mücadele etmiştir. *"İrkçilik- faşizm ve bu akımların terminolojisinde barındırdığı kavramlar üzerinden Türk milliyetçiliği izah edilmeye ya da retorik bağla-mında kültürel iktidarın organik aydınları tarafından dizayn edil-meye çalışılmıştır. Türk milliyetçiliğinin epistemolojik zemininin ırkçılık ve faşizmle aynı minvalde değerlendirilmesine ve terminolojisinin manipüle edilerek kav-ramsal anakronizmin yaşanmasına mahal vermiştir"* (Yücel vd., 2022: 241). Bu süreçte Faşizm ile ülkücülük ve milliyetçilik arasında bir bağ kurulmaya çalışılmış, devlet kavramına yüklenen anlam bilinçli bir şekilde

otoriterlik ile eş değerde görülmeye çalışılmıştır. *“Türk tarihinde devlet geleneğinin zemininde, yarı yerleşik esnek devlet kültüründen, modern döneme dek, aileden millete uzanan sivil teşkilatlanma tarzı yatmaktadır. Bu oluşum biçimi katı, değişmez ve despotik kurallardan ziyade, töreye bağlı belirli bir düzen içerisinde, halkın devlete, devleti yönetenlerin de halka karşı sorumluluklarının olduğu bir yönetim anlayışıyla şekillenmiştir”* (Ersoy, 2020: 3).

Ülkücü düşüncenin cihanşümul devlet anlayışı, sömürgeci, kolonyal ve despot bir zemini teşkil etmeyip, devletin hâkim olduğu topraklarda uyguladığı düzen ve istikrar politikasının siyasal söylemi olarak okunabilir. Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig gibi metinlerde de devletin varlığı ve yöneticinin yetkilendirilme misyonu ve düzene dair adalet anlayışı sıklıkla ifade edilmektedir. Gökalp’in *“Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak”* kitabında tanımladığı kültürel Türkçülük ve ahlaki İslâm kaidesi, ülkücü düşüncenin de minvalini belirlemektedir.

Türk milliyetçiliği fikir sisteminin önemli düşünce insanlarından Dündar Taşer, Osmanlı İmparatorluğu’nu Türk kanı ve İslâm diniyle kaynaşmasının mucizesi olarak ifade etmiş, Taşer: *“Tanzimat’la birlikte başlayan Batılılaşma sürecini yoğun bir şekilde eleştirirken Atatürk’ü farklı bir yere koymuş, Batıcı kültürel reformlarını da Türk aydınının Batı karşısındaki ezikliğine son vermek için yaptığını ileri sürmüştür”* (Yılmaz, 2001: 672).

Batıcı kültürel hegemonyaya eleştiri getiren fikir insanlarından birisi de Mümtaz Turhan’dır. Turhan, *“Kültür Değişmeleri”* isimli kitabında Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyet döneminde hızla uygulanan kültür politikalarını işleyiş olarak sağlıklı bulmamakta ve eleştiri getirmektedir. *“Bünyesinde aşırı değişiklikler yapmak istenen cemiyetin içinden çıkan bir zümrenin, üstünlüğüne inandığı bir medeniyetin gönüllü bir mümessili olmak üzere yeniliklere karşı gösterilen mukavemetleri kırmak, aksülamelleri bertaraf etmek maksadıyla memlekette idari mekanizme ile birleşmesi veya onu eline alıp otoriter bir rejim kurması çok muhtemeldir”* (Turhan, 1987: 218).

Türk milliyetçiliği fikir sisteminin en önemli düşünce insanlarından olan Erol Güngör sosyoloji ve sosyal psikoloji alanında bilimsel çalışmalara imza atmış, Kemalizm'in kültürel hegemonyasına eleştiriler getirmiştir. *"Çağdaş medeniyet denince daha ziyade laiklik ve pozitivizmi anlayan, daha önceki sıkıntıların esas amilini Osmanlı klerikalizminde, Arap harflerinde, feste bulan bir düşüncenin, sanayi medeniyeti üzerinde daha fazla durması beklenemezdi"* (Güngör, 1992: 41). Türk tarihinin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini yüksek kültür ve medeniyet dönemi olarak değerlendirmiş, milliyetçiliğin olmazsa olmazının demokrasi olduğunun altını çizmiştir. *"Hakikatte milliyetçilik bir kültür hareketi olmak dolayısıyla ırkçılığı, halka dayalı bir siyasi hareket olarak da otoriter idare sistemlerini reddeder"* (Güngör, 1980: 110).

Ülkücü düşüncenin önemli fikir insanlarından birisi de Seyyid Ahmed Arvasi'dir. Hareketin ideolojik fikri düzlemini belirleyen "Türk İslâm Ülküsü" isimli eserin yazarıdır. Bu dönemde Necip Fazıl ve Nurettin Topçu da anti komünist görüşleri sebebiyle milliyetçi muhafazakâr düşüncenin fikir insanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisi, Nurettin Topçu'nun Hareket dergisi, Batıcı kültürel hegemonyaya alternatif bir dil oluşturmaktadır.

Alparslan Türkeş'in kaleme aldığı MHP'nin 1977 Seçim Beyannamesi (TBMM, 1977) Türk-İslâm Ülküsü düşüncesine vurgu yapmakta ve Batıcı kültürel hegemonyaya karşı alternatif bir milliyetçilik iddiasını taşıyan bir belge olduğu görülmektedir. Türkeş, beynamede Türklük ve İslamiyet'i eş değerde görmekte, Kemalizm'in militarist ve hegemonyacı dilini eleştirmekte, 27 Mayıs darbesini anti demokratik bir harekât olarak ifade etmektedir. Bunun yanı sıra beynamede ilgi geçen bölümlerden birisi de Türklerin "İslâm'ın bayraktarı" misyonuna atıf yapılmasıdır. Bu atıfla Selçuklu ve Osmanlı geçmişi ile Türk'ün gönül coğrafyasındaki egemenlik iddiasına vurgu yapılmakta, reddi miras üzerine kurulu resmî tarih tezine alternatif oluşturulmaktadır.

Türkiye soğuk savaş döneminde sol ve sağ görüşlerin siyasi kutuplaşmalarına, istikrarsız koalisyon dönemlerine, ekonomik sorunlara ve askerî darbelere sahne olmuştur. 12 Eylül 1980’de gerçekleşen darbe ile birlikte Türk milliyetçileri için son derece zor şartlar oluşmuştur. Yargılamalar ve idam kararlarıyla hegemonyanın anti-demokratik bir zeminde vesayetini devam ettirdiği görülmektedir. 1982 Anayasası ile birlikte anayasaya “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi eklenmiş, Atatürk’ün tarihî şahsiyeti üzerinden bir milliyetçilik tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Burada anti demokratik tahakkümünün tıpkı 1960’da olduğu gibi Atatürk ismi üzerinden bir hegemonya kurmak istediği görülmektedir. Bu örnekte görüldüğü şekliyle Kemalizm’in 1960’larda olduğu gibi 1980’lerde de siyasi iktidarının yanı sıra kültürel iktidarının da Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün tarihî şahsiyeti üzerinden bir tahakküm oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

1990 yılında SSCB’nin çöküşüyle birlikte iki kutuplu Dünya sona ermiş, ABD’nin başını çektiği ve küreselleşmenin tartışıldığı bir dönemde küresel aktörler tarafından İslâm radikallik ve ılımlılık olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. İslâm, El Kaide, Taliban gibi terör örgütleri üzerinden radikallikle eş değerde görülmüş ve bu radikalliğe alternatif olarak FETÖ gibi kült gruplar ön plana çıkartılmıştır. Bunun yanı sıra 90’lı yıllarda PKK terör örgütünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerçekleştirdiği terör eylemleri ve Batı illerinde oluşturulmaya çalışılan laik-anti laik kutuplaşması ile Türkiye olumsuz bir atmosferin içerisine çekilmektedir.

Kültürel hegemonyasını Tek Parti döneminden, 27 Mayıs’a ve 12 Eylül’e kadar ordu, yargı, bürokrasi, sermaye ve aydını içine alan beş ana başlıkta devam ettiren Kemalizm’in, 28 Şubat süreci olarak bilinen dönemde de laik-anti laik kutuplaşması ile varlığını devam ettirdiği görülmektedir. 1996 yılında iktidar olan 54. Dönem Refah-Yol Hükûmeti, 28 Şubat 1997 günü toplanan MGK Toplantısında alınan kararlarla birlikte hükûmetten düşürülmüştür.

Bu dönemdeki MGK toplantılarında laiklik ve terör ilk sırayı alırken, Ülkücülük sol siyasetin bilinçli manipülasyonla birlikte mafya ile eş değer görülmektedir. 2000'li yıllarda ise medyada gösterime giren Çemberimde Gül Oya (2004), Hatırla Sevgili (2006), Bu Kalp Seni Unutur mu? (2009) dizilerinde ülkücü/milliyetçi gençler bir olumsuzlanma örneği olarak sunulmaktadır.

3. Lider Ülke Türkiye/Türkiye Yüzyılı Söyleminin Düşünsel ve Kültürel Alt Yapısı ve Milliyetçi Hareket Partisi

“Türkiye’de milliyetçiliğe ilişkin okumaların daha çok siyasi alanda yoğunlaşması, iktidar-ideoloji ilişkisinde kültürel iktidar kavramının ıskalanmasına sebebiyet vermiştir” (Yücel vd., 2022: 234) ön kabulden yola çıkarak bu bölümde, 15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimi sonrası kurulan Cumhur İttifakı’nın siyasi politik söyleminden çok, 2016-2023 yılları arasında Milliyetçi Hareket Partisi’nin Lider Ülke Türkiye / Türkiye Yüzyılı söyleminin düşünsel ve kültürel alt yapısına ne şekilde katkı sağladığı üzerine bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır.

15 Temmuz 2016 tarihi siyasi anlamda Cumhur İttifakı açısından simge bir tarih olmakla birlikte, bu ittifakın kültürel birliktelik kodları araştırmaya konu olan kültürel hegemonya eleştirisi üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 2017 yılında yapmış olduğu: *“Biliyorsunuz, siyasi olarak iktidar olmak başka bir şeydir, sosyal ve kültürel iktidar ise başka bir şeydir. Biz 14 yıldır kesintisiz hamdolsun siyasi iktidarız, ama hâlâ sosyal ve kültürel iktidarımız konusunda sıkıntılarımız var”* (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2017) açıklaması, genelde Türk sağının kültürel hegemonyaya karşı kültürel iktidarını oluşturamadığı şeklinde okunabilir. Türkiye’de milliyetçi muhafazakâr sağ seçmen bloğunun kültürel kodları, kültürel hegemonyaya karşı birleşmektedir. Danıştay 10. Dairesi, 10 Temmuz 2020’de Ayasofya’nın camiden müzeye dönüştürülmesine dair 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararını oy birliğiyle iptal etmiş, Ayasofya yeniden cami olmuştur. Erken Cumhuriyet

döneminde uygulanan kültür politikalarından olan Ayasofya’nın müzeye dönüştürülme süreci o dönem Türk milliyetçiliğinin fikir insanlarından Nihal Atsız’ın eleştirilerine maruz kalmış, Alparslan Türkeş de MC Hükümetleri döneminde İslâm Konferansı Örgütü’nün Dışişleri Bakanları zirvesinde Ayasofya Cami’nin Hünkâr mahfilinde namaz kılmıştır. 3 Mayıs 1944 hadiselerine katılan Türk milliyetçisi Osman Yüksel Serdengeçti ve milliyetçi muhafazakâr düşüncenin sembol isimlerinden Necip Fazıl da Ayasofya’nın ibadete açılmasını isteyen fikir insanlarındandır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ise: *“Ayasofya’nın kapıları hamdolsun ardına kadar açılarak tertemiz alınların secdeyle buluşması sağlanmıştır”* (MHP, 2020) açıklaması yapmıştır.

1960 darbesiyle birlikte hegemonyanın millet iradesinin seçtiği Başbakan ve iki bakanını idam ettirmesi travmasına da milliyetçi muhafazakâr sağ seçmen bloğunun aynı şekilde tepki verdiği bilinmektedir. Yargılamaların yapıldığı Yassıada, 27 Mayıs 2020’de “Demokrasi ve Özgürlük Adası” adıyla müze hâline dönüştürülmüştür. Bu kültürel politikanın, hegemonyanın anti demokratik tutumuna dair önemli bir gönderme olduğu söylenebilir. Devlet Bahçeli’nin: *“1940’lı yıllara hâkim olan dayatmacı anlayış, sonraki yıllarda çelişki içinde bocalayarak yanlışı ve yozlaşmayı savunacak gerekçeleri ikmal ve imal etmiştir. Türkiye’yi dar ölçekli bir kaymak tabaka, bir avuç seçkinci zümre, elit ve küçük bir azınlık değil de milletin özbeöz evlatları yönettikçe, çevreden merkeze sosyolojik akınlar düzenlendikçe menhus çıkar ve güç merkezleri elbet rahatsız olmuşlardır”* (MHP, 2020) ifadeleri, MHP’nin anti demokrasiye ve hegemonyaya dair düşüncelerini ortaya koyması açısından önemlidir. Resmî milliyetçilik tarifine alternatif milliyetçilik tanımı, Selçuklu ve Osmanlı mirası, anti Komünizm ve İslam dininin değerler manzumesi konularında aynı kültürel değerlere sahip olduğu görülen milliyetçi muhafazakâr düşünce, 1980 öncesi MC Hükümetlerinde Komünizme karşı, 1991 seçimlerinde PKK terör örgütüne karşı, 28 Şubat sürecinde ise Bosna ve Karabağ’da yaşanan insan hakları ihlalleri ile din ve vicdan özgürlüğü konularında ortak

politikalar gerçekleştirmiştir. MHP, 2008 yılında başörtüsü yasağının kaldırılması adına Ak Parti ile Anayasa Değişikliği taslağı hazırlamış, Anayasa Mahkemesi iptal ve yürürlüğün durdurulması kararı vermiştir. Hegemonyanın bu süreçte de yargı eliyle iktidarını devam ettirdiği görülmektedir.

15 Temmuz darbe girişimi sonrası 7 Ağustos 2016 günü İstanbul Yenikapı’da düzenlenen “Yenikapı Demokrasi Mitingi” ile milliyetçi muhafazakâr düşünce anti demokratik girişimlere tepkisini göstermiş Türk devlet anlayışı “Devlet-i Ebed Müddet” düşüncesinden yola çıkarak “Beka Meselesi”nde ortak tavır almıştır. Devlet Bahçeli’nin “12 Eylül’de bizim çocuklar kazandı diyorlardı. Çok şükür 15 Temmuz’da onların gayri meşru çocukları kaybetti, bu kez Türk milleti kazandı” (MHP, 2016) açıklaması anti demokratik tahakkümünün kaybettiği yorumu olarak okunabilir. 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa Değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi uygulaya koyulmuş, Alparslan Türkeş’in de geçmiş dönemlerde destek verdiği bu sistemle birlikte siyasi krizlerin, anti demokratik müdahalelerin ve vesayet odaklı hegemonik yapıların önü kesilmeye çalışılmıştır. Millî refleksi siyaset sahasında da devam ettirmek adına 21 Şubat 2018 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi arasında “Cumhur İttifakı Protokolü” imzalanmıştır. Devlet Bahçeli, Cumhur İttifakı konusunda “*Milliyetçi Hareket Partisi için Cumhur İttifakı bir vatan ittifakı, bir istiklal iradesidir. Bizim için Cumhur İttifakı’nın devamlılığı stratejik mahiyetli, aynı şekilde siyasi ikbal hesaplarının üstünde diriliş ve yükseliş muvaffakiyettir*” (MHP, 2022) açıklamasını yapmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve MHP Genel Başkanı Bahçeli’nin “Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan” vurgusu ve kültürel politikalarda kullanılan milliyetçi dil Cumhur İttifakı’nın kurulmasından günümüze Türk milliyetçiliği fikrinin gerek devlet politikasında gerekse de kültürel iktidar inşasında belirleyici olduğunu göstermektedir.

Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı sonrasında MHP Genel Başkanı Bahçeli, Cumhurbaşkanı Erdoğan’a

“Hakan Kaftanı” hediye etmiştir. (TRT, 2023) Siyah Hakan kaftanı, Osmanlı döneminde hükümdarlar tarafından cephede giyilmektedir. Bahçeli’nin bu hediye ile birlikte hem Türk kültürüne hem de Misak-ı Millî sınırları içerisinde yer alan Türkmenline dair anlamlı bir kültürel gönderme yapmış olduğu söylenebilir. Diriliş Ertuğrul (2014), Kuruluş Osman (2019), TRT’nin Uluslararası Dijital Platformu Tabii’de yer alan Türk kültür ve tarihi üzerine yapılan dizilerle de kültürel politikalarda işlenen milliyetçi dilin medyada kendini gösterdiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve MHP Genel Başkanı Bahçeli’nin Diriliş Ertuğrul dizisi ile ilgili övgü dolu sözler söylemesi, Türk kültürünün yumuşak güç bağlamında kültür aktarımına katkısı açısından önemli bir örnektir. Kültürel politikalarda işlenen milliyetçi dilin isimlere yansımaları konusunda ise 2022 verileri belge niteliği taşımaktadır. 2022 yılı içerisinde doğan erkek çocuklarına en çok Alparslan, kız çocuklarına ise Zeynep ismi verilmiştir (TRT, 2023).

Kültürel hegemonyanın yakın dönemin önemli tarihî şahsiyetlerinden olan II. Abdülhamit’i negatif tarih yazımı ile “Kızıl Sultan” olarak değerlendirilmesi çalışmanın birinci bölümünde tartışılmıştır. 2022 yılında İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener, Cumhurbaşkanı Erdoğan’a “Kahrolsun İstibdat, Yaşasın Hürriyet” ifadeleri üzerinden eleştiri getirmiştir. Akşener’in bu ifadeleri bir taraftan da Batıcı kültürel hegemonyanın dili olarak okunabilir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli konu ile ilgili: *“Abdülhamid’i Ermeni çetecileri sevmez, Siyonizm’in müellifleri sevmez, sömürgeciler sevmez, casuslar sevmez, Türk ve İslam düşmanları hiç sevmez. Hamd olsun onu sevenler ona yetecek, Müslüman Türk milleti her daim aziz hatırasını sevgiyle, hürmetle ve rahmetle hatırlayacaktır”* (MHP, 2022) ifadeleri ile II. Abdülhamit’in tarihî kişiliğini değerlendirmiş, Ülkü Ocakları EKV Başkanı Ahmet Yiğit Yıldırım “Abdülhamid Han da bizimdir, Enver Paşa da bizimdir, Mustafa Kemal Atatürk de bizimdir” açıklamasında bulunmuştur. II. Abdülhamit polemliği üzerinden, Türk milliyetçiliği fikrinin Ziya Gökalp, Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Mümtaz Turhan, Erol Güngör,

Devlet Bahçeli çizgisinde geçmişten günümüze Türk tarihine bütünsel bir bakış açısıyla bakmak üzerine kültür politikası belirlediği, Akşener'in ise bu açıklamasıyla kültürel hegemonyanın bilinçli manipülasyonuna örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Türkiye Yüzyılı söyleminin düşünsel ve kültürel alt yapısına katkısı, Türk milliyetçiliği üzerinden okunmaktadır ön kabulünden yola çıkarak, 27 Eylül 2020'de başlayan 2. Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını geri kazanması ve devamında 12 Kasım 2021 günü Demokrasi ve Özgürlük Adası'nda gerçekleştirilen 8. Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesinde örgütün adının Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmesi, Türk milliyetçiliği fikri açısından 21. yüzyıldaki en önemli gelişme olduğu söylenebilir. Eğitim, ticaret, ekonomi gibi pek çok alanda iş birliğini gündeme alan teşkilatın kuruluşu, İsmail Gaspıralı'nın "Dilde İşte Fikirde Birlik" olarak ifade ettiği, 3 Mayıs 1944'te Türk milliyetçilerinin uğruna işkencelere maruz kaldığı, Türk milliyetçilerinin en önemli hayali olan Türk Devletlerinin birleşme arzusunun diploması alanındaki en önemli sonucudur. MHP'nin 1995 seçimlerinde yayınlanan beyannameesinde: *"Bütün Türk dünyasının lider ülkesi Türkiye olarak vurgulanmıştır. Dış politika hedefi "Uydu değil, Lider Türkiye!" olmuş ve bunun kaynağı da 21. yüzyılın Türk asrı olacağı öngörüsü olmuştur"* (Erdal, 2020: 196).

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ilk aşaması olduğu düşünülen TİKA'nın 1992 yılında kuruluşunu bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, Alparslan Türkeş'in o zamanki fikirlerinin Türkiye Yüzyılı söylemiyle aynı şekilde ilerlediği görülmektedir. Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Mehmet Kaplan, Nurettin Topçu gibi Türk milliyetçiliğinin fikir insanlarının 70'li 80'li yıllarda ifade ettiği Türkiye'nin değerleriyle barışık şekilde kendi gücüyle çağa adını yazdıracağı görüşü, Alparslan Türkeş'in Dokuz Işık ilkeleri ve 2000'li yıllarda Devlet Bahçeli'nin Lider Ülke ön görüşleriyle, günümüzde Türkiye Yüzyılı söylemi okunabilir. Bu söylemin daha genel anlamda milliyetçi muhafazakâr temelde karşılığının anti emperyalist olduğu söylenebilir. Çalışmanın ikinci bölümünde tartışılan Türk

düşüncesinin cihanşümül devlet anlayışı tam da bu noktada anlam ifade etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Dünya Beşten Büyüktür” söylemiyle, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin:

“Bugün zulmet nerede hüküm sürüyorsa, zulmün prangaları hangi coğrafyalara vuruluyorsa, doğrudan doğruya milli yüreklerde hissedilmektedir. Çünkü hedef ya bir Türk yurdu ya da bir İslam beldesidir. Şu anda dünya üzerinde, kökü geçmişe dayanan, tarihi hesaplaşmaların ana arterinde yer alan Altı K’lı bir huzursuzluk sarmalı hakimdir Kaşgar, Keşmir, Kerkük, Kudüs, Kıbrıs, Kırım’dan oluşan altılı sorun zinciri çözüme ulaşmadan, hak ettiği köklü, kalıcı ve kapsayıcı sükûnete kavuşmadan dünyaya huzur gelmeyecektir” (MHP, 2017)

ifadeleri Türkiye Yüzyılı söyleminin düşünsel ve kültürel alt yapısına Türk milliyetçiliği fikrini oturtarak anlam bulabilir.

Milliyetçi muhafazakâr düşüncenin ortak noktasını teşkil eden konulardan birisi de millî savunma ve sanayileşme hamlesidir. Alparslan Türkeş Dokuz Işık ilkelerinde endüstrileşme ve sanayileşmeye özellikle yer ayırmıştır. Türkeş, millî sanayi konusunda: “*Millîmizin en büyük özlemi, iktisaden kuvvetli, gelişmiş, kalkınmış bir Türkiye olmaktır. İçinde bulunduğumuz çağda millî sanayini kuramamış bir ülkenin yaşayabilmesi, bağımsızlığını devam ettirmesi mümkün değildir*” (Türkeş, 1975: 169) ifadelerini kullanmaktadır. Türkiye, 15 Temmuz sonrası özellikle savunma sanayinde gerçekleştirmiş olduğu başarılarla Dünya kamuoyunda da adından bahsettirmiştir. Millî kara, deniz ve hava savunma araçlarının üretimi gerçekleştirilmiş, Yavuz, Fatih, Kanuni, Abdülhamit sondaj gemileri ile Akdeniz ve Karadeniz’de petrol ve doğal gaz arayışları başlatılmıştır. Bu savunma ve enerji sanayi ürünlerinin isimlerinin Türk tarihindeki önemli şahsiyetleri ve Türk kültürüne dair çağrışımları göstermesi, Türk milliyetçiliğinin kültürel iktidarı olarak okunabilir.

Erken Cumhuriyet döneminde millî savunma ve sanayi alanında önemli çalışmalar gerçekleştiren iş insanları olmuştur. Nuri Killigil,

1949 yılında silah fabrikasında gerçekleşen patlama sonucu yaşamını yitirmiş, Atatürk tarafından “Demirağ” soyadı verilen Nuri Demirağ ise İstanbul Boğazı’na köprü yapımı, Keban projesi ve uçak fabrikası projesi ile gündeme gelmiştir. Demirağ’ın uçak fabrikası 1938 yılında yaşanan bir kaza sebebiyle durdurulmuş, uzun süren mahkemeler sonucunda 1950’de kapatılmıştır. Kültürel hegemonyanın politik görüşüne sahip olmayan bu iş insanlarının akıbeti derin yaralar açmış olup, Demirağ’ı kendisine referans olarak gösteren, Baykar Sanayi YK Başkanı Selçuk Bayraktar Akıncı, Bayraktar İHA/SİHA, Kızılelma insansız hava uçağı gibi millî savunma sanayi konusunda önemli başarılarla imza atmış, uluslararası alanda markalaşma gerçekleştirmiştir. Baykar’ın her fırsatta ülke yararını gözeterek teknolojik ürünler ortaya koymak istediğini açıklaması, ürünlerine Türk millî kültürünü tanımlayan isimler vermesi, kültürün milliyetçilik ve sermaye bağlamında okunması açısından önemlidir.

“Evrensel giden değer, kavram ve kurumların, yerelin önce ulusallaşması daha sonra uluslararası standartlarda işlenmesiyle oluşturulabileceği herkesin malumdur. Dolayısıyla Türk millî kültürünün mal varlığının ortaya konulması, daha sonra bunların işlenmesi ve evrensel boyuta taşınması sermayenin kültür politikalarına bireysel ve kurumsal destek vermesiyle ilgilidir. Batı kültürlerini bu derece dünyada tanınır kılan, Batı sermayesi ile millî kültürlerin yakın münasebet içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır” (Ersoy, 2018: 1555).

Türkiye’nin ilk Millî Muharip Uçağı tanıtımı, “İstikbalin Yüzyılı” programında yapılmış, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından “Millî Muharip Uçağımızın ismi Kaan’dır. İsim babası da Devlet Bey’dir” (TRT, 2023) ifadeleri kullanılmıştır. Bu ifadeler üzerinden de MHP ve Devlet Bahçeli’nin gerek siyaseten Cumhuriyet İttifakı’na gerekse de kültürel olarak Türkiye Yüzyılı söyleminin alt yapısına, Türk milliyetçiliği fikri üzerinden katkı sağladığı söylenebilir.

Sonuç

1789 Fransız İhtilali sonrası yaşanan siyasi ve politik gelişmeler çok uluslu yapıdaki imparatorlukların yıkılışını hızlandırmış, Osmanlı İmparatorluğu da 19. yüzyılda Batı merkezli emperyal devletlerin oluşturduğu sömürgecilik sistemine dahil olmamak adına, modernleşmenin Batılılaşma ile gerçekleşeceği ön koşulu ile beraber Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşüncelerini tartışmıştır.

Uzun bir süre Osmanlıcılık fikri üzerinden kozmopolit imparatorluğu ayakta tutmaya çalışan aydın-bürokrat kesim, Balkan Savaşları’nın yaşandığı süreçte Türkçülük fikrine yönelmiş, bu düşünce gerek politik gerekse de kültürel anlamda Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemi ile Erken Cumhuriyet döneminde yaşanan gelişmelerin taşıyıcısı görevini üstlenmiştir. Değişen politik atmosfer kültür politikalarında değişikliğe giderek Türk milliyetçiliğinin tasfiyesini ve Eti Sümer merkezli bir kültür politikasını sahneye taşımıştır. Ziya Gökalp’in kültür-medeniyet ayrımı üzerinden okunan “Halka Doğru” gitme fikri ve “Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak” düşüncesi yerini, Batı merkezli jakobenist bir kültürel hegemonya anlayışına bırakmış, resmî ideolojinin çizdiği milliyetçilik tanımı millet iradesi ile devlet idaresi arasında bir ayrılığa sebebiyet vermiştir.

Kültürel hegemonya kavramı üzerinden kültürel ve politik dönüşümün tartışıldığı bu çalışmada Kemalizm ve sol siyasete eleştiri getirilmiştir. Siyasi iktidarının yanı sıra kültürel iktidarının da resmî ideolojinin istendiği doğrultuda toplumu şekillendirdiği ön kabulünden yola çıkılarak, hegemonyanın; ordu, yargı, bürokrasi, sermaye ve aydını içine alan beş ana başlıktan oluştuğu, Türk milliyetçiliğine dair görüşlerini kültürel hegemonyanın istedik davranışlara göre şekillendirdiği, sol siyasetin ise; Türk milliyetçiliği kavramını bir olumsuzlanma örneği olarak bilinçli manipülasyonla değerlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak bakıldığında Türk milliyetçiliği fikir sisteminin, Türk tarih tezinde belirlenen resmî milliyetçilik anlayışına alternatif olarak, Türk Dünyasını daha geniş bir perspektiften değerlendirdiği, Osmanlı reddi mirası üzerine kurulu olan kültürel hegemonyaya karşılık Türk tarihine bütünsel bir bakış açısıyla baktığı, İslam'ın değerler manzumesini toplum yaşamında sürdürme gereği taşıdığı, Komünizm aleyhine bir düşünce ortaya koyduğu, anti demokratik vesayetçi anlayışa karşılık, millet iradesinden yana tutum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

15 Temmuz 2016 FETÖ darbe girişi sonrası kurulan Cumhuriyet İttifakı'nın bileşenlerini oluşturan milliyetçi muhafazakâr düşüncenin, imparatorluk mirasından, günümüze kültürel hegemonya tarafından bir olumsuzlanma ve manipülasyona maruz bırakılmak istendiği, hegemonyanın genel olarak eski gücünü kaybettiği, özelde Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2016-2023 yılları arasında Türk milliyetçiliği fikrini hâkim düşünce hâline getirmek konusunda politikalar ürettiği ve Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye Yüzyılı söyleminin düşünsel ve kültürel alt yapısına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yeni Türkiye, yeni fikir ve politikalar bağlamında kültürün siyaset ile olan ilişkisi göz önüne alınarak, Türk milliyetçiliği fikrinin kamu diplomasisi aracılığıyla yumuşak güç bağlamında tanıtımı gerçekleştirilebilir. Cihanşümül devlet anlayışının yeniden zihinlere yerleşmesi açısından Türk kültür ve tarihine dair mirasımızın uluslararası alanda tanıtımına önem verilebilir. Türk milliyetçiliği dijitalleşme ve kültürel endüstri kavramlarını üretime dayalı bir anlayışla işleyerek Türkiye Yüzyılı söylemine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Atsız, N. (1997). “Millî Birlik”. Makaleler III. İstanbul: İrfan Yayınları.
- Bilgin, O. (2022). “Türkiye’de Kültürel Hegemonya”. Kültürel İktidar. İstanbul: Diploması Vakfı Yayınları, 1-43.
- Bilgin, O. (2018). Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm Meselesi: Hegemonya, Asimilasyon, Mücadele. Akademik Hassasiyetler, 5(10): 331-360.
- Danişment, İ.H. (1966). Türklük Meseleleri. İstanbul: İstanbul Kitapçılık.
- Erdal, İ. (2019). MHP’nin Türk Kimliği ve Türk Milliyetçiliği Anlayışı ve Türk Dünyasına Bakışı. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(3): 185-200.
- Ersoy, R. (2020). Geçmişten Günümüze Milletın İradesinin Devletin İdaresine Dönüşüm Mücadelesi. Vesayetten Demokrasiye Millî İrade Sempozyumu konuşma metni.
- Ersoy, R. (2018). Kültür, Siyaset ve Millî Burjuvazi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9(16): 1547-1565.
- Gramsci, A. (1971). Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci. Ed. and Transl. By Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. G. Nowell-Smith, & Q. Hoare (Eds.). International Publishers.
- Güngör, E. (1992). Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Güngör, E. (1980). Türk Kültürü ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Kutlu, S. (2004). Didâr-ı Hürriyet: Kartpostallarla İkinci Meşrutiyet. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mert, N. (2007). Merkez Sağın Kısa Tarihi. İstanbul: Selis Kitapları.
- MHP. (2022). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 24.05.2022
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/5012/index.html
(erişim: 15.08.2023)
- MHP. (2022). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin Merkez Yönetim Kurulu, Merkez Disiplin Kurulu ve Milletvekilleri Ortak Toplantısı sonrasında yapmış oldukları konuşmanın metni. 06.02.2022
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4953/index.html
(erişim: 15.08.2023)
- MHP. (2020). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin Danıştay 10. Dairesi’nin Ayasofya Camisi’yle ilgili vermiş olduğu karar hakkında yaptıkları yazılı basın açıklaması. 10.07.2020
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4697/index.html

(erişim: 15.08.2023)

MHP. (2020). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, Demokrasi ve Özgürlükler Adasının açılışında yapmış oldukları konuşma. 27.05.2020

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4679/index.html

(erişim: 15.08.2023)

MHP. (2017). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin Siyaset ve Liderlik Okulu'nun 14. Dönem Sertifika Töreninde yapmış oldukları konuşma. 16.12.2017

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4345/index.html

(erişim: 15.08.2023)

MHP. (2016). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 26.07.2016

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4113/index.html

(erişim: 15.08.2023)

Öztürkmen, A. (2009). Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları.

TBMM. (1977). Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Seçim Beyannamesi.

https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/872/197904005_1977.pdf?sequence=1&isAllowed=y

(erişim: 16.08.2023)

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2017). 15 Temmuz'un En Büyük Kahramanlarından Biri de Gençlerimizdir. 28.05.2017

<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/77378/15-temmuzun-en-buyuk-kahramanlarindan-biri-de-genclerimizdir>

(erişim: 30.08.2024)

TRT Haber. (2023). 2022'nin En Çok Tercih Edilen İsimleri. 01.01.2023

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/2022nin-en-cok-tercih-edilen-isimleri-734949.html>

(erişim: 16.08.2023).

TRT Haber. (2023). Millî Muharip Uçak'ın Adı Kaan Oldu. 01.05.2023

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/milli-muharip-ucakin-adi-kaan-oldu-764020.html>

(erişim: 16.08.2023).

TRT Haber. (2019). Bahçeli'den Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Anlamlı Hediye. 25.10.2019

<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/bahceliden-cumhurbaskani-erdogana-anlamli-hediye-437528.html>

(erişim: 16.08.2023).

- Turhan, M. (1987). Kültür Değişmeleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Türkeş, A. (1975). Temel Görüşler. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yılmaz, M. (2001). “Dünder Taşer”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücel G ve Bölükbaşı, Y.Z. (2022). Türkiye’de Kültürel İktidarın İdeolojik Ötekisi: Milliyetçilik. Kültürel İktidar. İstanbul: Diplomasi Vakfı Yayınları, 233-259.